

KORKEIN OIKEUS JA VALITUSLUPARATKAISUJEN PERUSTELEMATTA JÄTTÄMINEN

THE SUPREME COURT AND THE LACK OF STATED REASONS FOR LEAVE TO APPEAL

Kristian Reilly¹

DOI: <https://doi.org/10.33344/vol16iss2pp58-80>

Helsinki Law Review, 2/2022, pp. 58–80

© 2023 Pykälä ry, Mannerheimintie 3 B, 5th floor, 00100 Helsinki, Finland, and the author.

Avainsanat:

Prosessioikeus, korkein oikeus, valituslupapäätösten perusteleminen, perusteluvollisuus, perusoikeudet, ennakkopäätöstuomioistuin

Keywords:

Procedural law, Supreme Court, stating reasons for leave to appeal, obligation to state reasons, fundamental rights, Court of Precedence

ABSTRACT

The Supreme Court exercises judicial power as the final instance in civil and criminal matters and supervises the judicial procedure within its field of competence. This article focuses on the Supreme Court's practice of not giving reasons for its decisions to allow or dismiss applications for leave to appeal. In particular, the article examines whether the Supreme Court should give reasons for its decisions on applications for leave to appeal. The article tackles in a detailed manner the issue of not giving reasons for decisions to grant leave to appeal. The article argues that at the very least, decisions to dismiss appeals should be given reasons generally based on the accepted grounds of statutory interpretation, such as the wording of the law, respect for the general law, legal analogy, systematic interpretation, and the interpretation of the law in accordance with fundamental rights

¹ The author is an LL.M. student at the University of Helsinki. This article is based on the author's seminar paper.

I. JOHDANTO

Korkein oikeus käyttää Suomessa ylintä tuomiovaltaa riita- ja rikosasioissa, ja sen ratkaisut tulevat heti antamishetkellään lain- ja oikeusvoimaisiksi. Tätä sanomaa tehostaa 1600-luvulta peräisin oleva, sangen mahtipontiselta kuulostava loppukaneetti ”Tätä kaikki asianomaiset noudattakoot”, joka kirjoitetaan vanhan perinteen mukaisesti korkeimman oikeuden tuomion viimeiseksi riviksi.² Korkein oikeus on toiminut vuodesta 1980 lukien pääasiallisesti ennakkopäätöstuomioistuimena, jonne valittamiseen suurimmassa osassa asioita vaaditaan korkeimman oikeuden myöntämä *valituslupa*. Valituslupa on korkeimman oikeuden asianosaiselle myöntämä lupa valittaa alemman tuomioistuimen ratkaisusta korkeimpaan oikeuteen riita- tai rikosasiassa. Korkein oikeus ei tunnetusti perustele valituslupahakemuksiin antamia päätöksiä. Päätökseen, jolla korkein oikeus epää pyydetyn valitusluvan, alussa esitettyä lausetta ei liitetä. Sen sijaan valitusluvan kielteisessä päätöksessä lukee lakoninen toteamus ”Valituslupaa ei myönnetä. Hovioikeuden tuomio jää siis pysyväksi”.³ Mitään muita perusteluita ei anneta, eikä kirjoiteta valituslupapäätökseen.

Kun ennakkopäätöstuomioistuimena toimiva korkein oikeus ei perustele valituslupa-asiassa antamia ratkaisuja, ovat ne täysin ulkoisen kontrollin tavoittamattomissa. Yhtäältä tämä mahdollistaa korkeimman oikeuden tehtävän tehokkaana lainkäytön ohjaajana. Toisaalta valitusluvan epääminen tapahtuu ilman, että epäämisen perusteita voidaan valituslupajärjestelmän tavoitteiden näkökulmasta millään tavalla arvioida. Ei ole selvää, mitä Suomen voimassa oleva oikeus määrää valitusluparatkaisujen perustelemisesta, koska valitusluparatkaisujen perustelemisesta ei ole annettu erityissäännöksiä. Selvää on sen sijaan, että vallitseva tilanne, jossa maan ylin tuomiovaltan käyttäjä ei millään tavoin perustele tekemäänsä kielteistä tai hyväksyvää päätöstä valituslupa-asiassa, on pitkään herättänyt kummastusta valituslupahakijoiden, asianajajien, tutkijoiden ja syyttäjien keskuudessa.⁴ Esille on myös nostettu huoli siitä, että koska ei ole olemassa muuta kontrollijärjestelmää kuin ylimmän tuomioistuimen oma laadunvalvonta, korkein oikeus voi mahdollisesti valituslupaharkinnassa

- ² Nykyinen korkein oikeus on perustettu 1.10.1918, mutta Suomen alueella korkeimman oikeuden tuomiovaltan juuret ulottuvat kuitenkin paljon kauemmaksi historiaan. Korkeimman oikeuden tuomioihin otettu loppukaneetti ”Tätä kaikki asianomaiset noudattakoot” on esiintynyt hänen majesteettinsa asiakirjoissa 1600-luvulta lähtien, jolloin Suomi oli osa Ruotsin kuningaskuntaa. Vuonna 1789 Kustaa III perusti yhdistys- ja vakuuskirjalla Ruotsin valtakunnan korkeimman oikeuden, jonka päätöksiin liitettiin myös edellä lausuttu fraasi ”Detta alle som vederbör till undersåtiga efterrättelse lände”, josta se on siirtynyt lopulta Suomen korkeimman oikeuden antamiin tuomioihin.
- ³ Samoja valituslupaperusteita sovelletaan korkeimmassa oikeudessa myös eräissä asioissa valitettaessa markkinaoikeuden ja vakuutus oikeuden päätöksistä. Poikkeuksen tästä muodostavat työtuomioistuin ja valtakunnanoikeus, joiden ratkaisuihin ei saa hakea erikseen muutosta valittamalla.
- ⁴ Eduskunnan apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläisen lausunto 14.3.2003 oikeusministeriölle muutoksenhakutoimikunnan jatkomietinnöstä 2002:8 Dnro 3001/5/02, s. 2; Virolainen, Jyrki – Martikainen, Petri: Tuomion perusteleminen. Alma Talent. Hämeenlinna 2010 (Virolainen – Martikainen 2010), s. 177–189; ja Fredman, Markku: Rikosasianajajan käsikirja. Toinen, uudistettu painos. Alma Talent 2021, s. 982.

sivuuttaa oikeudellisesti merkittäviä kysymyksiä.⁵ Vallitseva tilanne, jossa maan ylin tuomiovallan käyttäjä ei millään tavoin perustele tekemäänsä kielteistä tai hyväksyvää päätöstä valituslupa-asiassa voidaan nähdä kontrolloimattomana lainkäyttönä ja siksi tätä käytäntöä on tarvetta tarkastella tarkemmin. Olen asettanut keskeiset tutkimuskysymykset seuraavasti:

- 1) Pitäisikö korkeimman oikeuden valituslupapäätökset perustella voimassa olevan oikeuden mukaan?
- 2) Tulisiko lainsäädäntöä muuttaa siten, että valituslupapäätökset pitäisi perustella?

Käsillä oleva kokonaisuus muodostuu oikeudellisista kysymyksistä, jotka liittyvät korkeimman oikeuden valituslupajärjestelmään ja erityisesti valitusluparatkaisujen perustelematta jättämiseen. Tämän johdosta olen valinnut kirjoituksen metodiksi lainopin. Lainopillisen tutkimusmenetelmän keskeisinä tehtävinä on perinteisesti pidetty oikeussäännösten sisällöllistä selventämistä eli tulkitsemista ja oikeusnormien systematisointia.⁶ Oikeussäännösten tulkinnalla voidaan katsoa tarkoitettavan myös oikeusperiaatteiden ja muiden oikeustieteessä tai yhteiskunnassa hyväksytyjen ratkaisustandardien punnintaa.⁷ Kirjoituksen keskiössä on vallitsevan valituslupajärjestelmän tulkinta ja systematisointi (*de lege lata*) erityisesti päätöksen perusteluvollisuuden näkökulmasta. Kirjoitetun lain puuttuminen puoltaa kuitenkin myös *de lege ferenda* -näkökohtien huomioimista tässä kirjoituksessa.⁸ Kirjoituksessa hyödynnetään jossain määrin myös kehityskulkujen tarkastelua. Lienee kuitenkin liioiteltua puhua oikeushistoriallisesta metodista, mutta ymmärtääkseni tämän päivän valituslupajärjestelmää on syytä perehtyä myös korkeimman oikeuden muutoksenhakurajoitusten historiaan.

5 Jonkinlaisena kontrollijärjestelmänä voidaan pitää tuomioistuinlain (637/2016) 10 luvun 2 §:ää, jonka mukaan korkeimman oikeuden jäseneksi voidaan nimittää 1 §:ssä säädetyt edellytykset täyttävä hyvin etevä laintuntija. HE 7/2016 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle tuomioistuinlaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännön yksityiskohtaisten perusteluiden mukaan, s. 86 ja aiemmin voimassa olleen tuomareiden nimittämistä annetun lain (kumottu, 205/2000) HE 109/1999 vp, Hallituksen esityksessä eduskunnalle tuomareiden nimittämistä koskeva lainsäädännöksi, s. 42 taas lausutaan, että korkeimpien oikeuksien tuomareilta edellytetään erityisen hyvää ammattitaitoa ja korkeat vaatimukset täyttäviä ammattieettisiä ominaisuuksia.

6 Aarnio, Aulis: Mitä lainoppi on? Tammi. Helsinki 1978, s. 52; Hirvonen, Ari: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsinki 2011 (Hirvonen 2011), s. 22.

7 Siltala, Raimo: Oikeustieteen tieteenteoria. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-Sarja N:o 234. Vammala 2003, s. 891; Hirvonen 2011, s. 25. Oikeusjärjestyksessä yleisesti hyväksytyistä oikeusperiaatteista laajemmin ks. esim. Aarnio, Aulis: Laintulkinnan teoria. WSOY. Porvoo 1989 (Aarnio 1989), s. 239–241; Klami, Hannu Tapani: ”Reaaliset” argumentit. Lakimies 3/1996 (Klami 1996), s. 468–469; Virolainen – Martikainen 2010, s. 453; Hirvonen 2011, s. 42; Makkonen, Kaarle: Oikeudellisen ratkaisutoiminnan ongelmia: rakenneanalyttinen tutkimus. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 191. Vammala 1981 (Makkonen 1981), s. 132.

8 Tämä näkökulma ilmenee artikkelissa lähinnä kehitysehdotuksina, joiden tarkoituksena on tuottaa lainsäädännöllisiä ratkaisumalleja tutkimusongelmaan sekä valituslupajärjestelmän kehittämistä koskevana suosituksen esittämisenä. Oikeuspoliittisesta tutkimuksesta laajemmin ks. Ervasti, Kaijus: Oikeuspoliittinen tutkimus ja oikeuspolitiikka. Oikeus 4/2007, s. 382–388.

Artikkelin alussa asetettuihin kysymyksiin vastaaminen edellyttää perehtymistä korkeimman oikeuden valituslupajärjestelmän aikaisempiin vaiheisiin, ja kirjoituksessa olennaiseen asemaan nousee valituslupajärjestelmän päämäärään tähtäävät tehtävät. Kirjoituksessa yhdistyvät niin perus- ja ihmisoikeudelliset, prosessioikeusvertailevat kuin valituslupajärjestelmän toimivuuden näkökulmat. Kirjoituksessa aihetta lähestytään *legitimiteetin* näkökulmasta. Lisäksi kirjoituksessa on olennaista selvittää myös valituslupamenettelyyn liittyviä seikkoja, kuten esimerkiksi muutoksenhakuoikeutta, valituslupajärjestelmän toimivuutta ja pohtia ennakkopäätösjärjestelmän tarkoitusta.

Tutkimuskysymyksiä tarkastellaan voimassa olevan oikeuden kautta. Tutkimuskysymykset ja aihe ovat tässä tapauksessa valikoituneet sen vuoksi, että kysymys on väljästi säännellystä prosessioikeuden osa-alueesta, johon on kohdistunut suhteellisen vähän systematisoivaa tutkimusta. Artikkelin laajuutta on rajoitettu jättämällä kansainvälinen oikeusvertailu kirjoituksen ulkopuolelle tai vain mainintojen varaan. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja sittemmin ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö on rajattu tämän kirjoituksen ulkopuolelle. Perustelen tätä rajausta ensinnäkin artikkelin laajuuden rajoittamisen vuoksi. Lisäksi perustelen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön poissulkemista sen vuoksi, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on omaksunut kannan, jonka mukaan valituslupahakemuksen käsittelyssä korkeimmassa oikeudessa ei ole kysymys Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6.1 artiklassa tarkoitettulla tavalla asianosaisen oikeuksista ja velvollisuuksista tai tätä vastaan nostetusta rikossyytteestä päättämisestä, sillä valituslupamenettelyssä käsitellään ainoastaan valituslupan edellytysten olemassaoloa juttua sinänsä materiaalisesti tutkimatta.⁹

2. KORKEIMMAN OIKEUDEN ROOLI ENNAKKOPÄÄTÖS-TUOMIOISTUIMENA

2.1. Ennakkopäätöstuomioistuimen historiallinen tausta

Suomen itsenäisyyden ensimmäisinä vuosina korkein oikeus toimi normaaliin tapaan muutoksenhakutuomioistuimena ja muutoksenhakutie oli avoin. Kuitenkin jo vuonna 1922 muutoksenhakumahdollisuuksiin tehtiin rajoituksia johtuen kasvavista valitusmääristä.

9 Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehty yleissopimus (Euroopan ihmisoikeussopimus, sopimussarja 18–19/1990) sisältää kuitenkin vain oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevat vähimmäisvaatimukset. Ei ole siten estettä sille, että jäsenvaltioiden kansallisissa oikeudenkäyntijärjestyksissä annetaan asiasta pitemmälle meneviä määräyksiä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä liittyen valitusluparatkaisujen perustelemiseen ks. Hokkanen v. Suomi 9.2.1993 ja Gorou v. Kreikka 20.3.2009.

Korkeimmassa oikeudessa oli vuosina 1922–1979 voimassa muutoksenhakulupajärjestelmä.¹⁰ Suomalaisessa oikeushistoriassa alkoi uusi aikakausi, kun nykymuotoinen valituslupajärjestelmä tuli korkeimmassa oikeudessa voimaan vuoden 1980 alusta. Valituslupajärjestelmään siirryttäessä vuonna 1980 lainmuutoksella (L 104/1979) riita- ja rikosasioissa siirryttiin yleiseen valituslupajärjestelmään niissä asioissa, joissa korkein oikeus toimii hovioikeuden päätösten muutoksenhakuasteena. Tähän muutokseen kuului olennaisena osana myös *valituslupajärjestelmän* synty, jonka tarkoituksena on parantaa korkeimman oikeuden edellytyksiä toimia oikeuskäytäntöä ohjaavana ylimpänä tuomioistuimena riita- ja rikosasioissa. Lain uudistuksen yhteydessä korkein oikeus muuttui pääasiallisesti ennakkopäätös- eli *prejudikaattituomioistuimeksi*, jossa prejudikaattiperuste tuli keskeisimmäksi valituslupan edellytykseksi.¹¹ Lainmuutosta perusteltiin erityisesti sen vuoksi, että aikaisemmin voimassa olleet oikeudenkäymiskaaren 30 luvun säännökset eivät estäneet riittävästi jutturuuhkaa korkeimpaan oikeuteen ja muutoksenhakua asianosaisten kannalta koskevat säännökset koettiin epäoikeudenmukaisiksi.¹² Vuonna 2011 otettiin käyttöön ennakkopäätösvalitusjärjestelmä, josta säädetään oikeudenkäymiskaaren lisätyössä OK 30a luvussa (L 650/2010). Ennakkopäätösjärjestelmässä muutosta kärjäoikeuden ratkaisuu voidaan hovioikeuden asemesta hakea suoraan korkeimmalta oikeudelta, jos korkein oikeus myöntää valituslupan ennakkopäätösvalitukselle.

2.2. Korkeimman oikeuden asema ja tehtävät

Korkeimman oikeuden tehtävät ovat pääosin säädelty Suomen perustuslaissa (731/1999), korkeimmasta oikeudesta annetussa laissa (665/2005) ja oikeudenkäymiskaareissa (OK, 4/1734). Suomen perustuslain 99 §:n ja korkeimmasta oikeudesta annetun lain 1 §:n mukaan

-
- 10 Muutoksenhakuoikeuden rajoittaminen korkeimpaan oikeuteen on sisällynyt oikeudenkäymiskaaren ja muuhun korkeinta oikeutta koskevaan lainsäädäntöön läpi Suomen itsenäisyyden. Ks. lainmuutokset oikeudenkäymiskaaren 30 luvun muuttamisesta (L 300/1922), (L 328/1951), (L 2/1955) ja (L 55/1965). Kaikkiin lainmuutoksiin on sisällynyt erilaisia asian laatuun, riidan raha-arvoon tai rangaistuksen suuruuteen perustuvia muutoksenhakurajoituksia. Korkeimman oikeuden muutoksenhakumahdollisuuksien rajoitusten historiasta ks. myös HE 106/1978 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle muutoksenhakua korkeimpaan oikeuteen koskevien säännösten uudistamisesta s. 10. Vanhassa muutoksenhakulupajärjestelmässä on paljon samanlaisia piirteitä kuin 1.1.2011 voimaan tullessa jatkokäsittelylupajärjestelmässä valitettaessa kärjäoikeudesta hovioikeuteen (L 650/2010). Vanhassa muutoksenhakujärjestelmästä laajemmin ks. Tirkkonen, Tauno: Suomen rikosprosessioikeus II. Toinen painos. Porvoo – Helsinki 1972, s. 525–527.
- 11 HE 106/1978 vp, s. 10; Aurejärvi, Erkki: Näkökohtia KKO:sta valituslupatuomioistuimena. Oikeus 1/1984 (Aurejärvi 1984), s. 1; Leppänen, Tatu –Välilmaa, Asko: Muutoksenhaun pääpiirteet. Prosessioikeuden julkaisuja 2. Helsingin yliopisto. Rikos- ja prosessioikeuden sekä oikeuden yleistieteiden laitos. Helsinki 1997, s. 72.
- 12 Ks. Taipale, Erkki-Juhani: Valituslupan myöntämisestä. Defensor Legis N:o 3/1998, s. 407; Tirkkonen, Tauno: Suomen siviiliprosessioikeus I. 2. painos. Porvoo – Helsinki 1977, s. 385.

korkein oikeus käyttää ylintä tuomiovaltaa riita- ja rikosasioissa eli yleisen lain mukaan ratkaistavissa oikeusasioissa. Tämä tarkoittaa sitä, että korkeimman oikeuden tehtäviin kuuluu hovioikeuksien ja maa-oikeuksina toimivien kärjäoikeuksien sekä eräissä asioissa markkinaoikeuden ja vakuutus-oikeuden ratkaisuihin tehtyjen valitusten ratkaiseminen.¹³ Korkeimman oikeuden pääasiallisena tehtävänä on voimassa olevan oikeuden mukaan toimia ennakkopäätöstuomioistuimena ja julkaista ennakkopäätöksiä yhteiskunnan toiminnan turvaamiseksi sekä valvoa lainkäyttöä omalla toimialallaan.¹⁴ Tässä roolissa korkeimman oikeuden keskeisin tehtävä on ollut antaa ennakkopäätöksiä sellaisista kysymyksistä, joihin laki ei anna selvää vastausta. Korkein oikeus kehittää näin oikeusjärjestystä, jatkaa tietyllä tavalla lainsäätäjän työtä, linjaa alempien tuomioistuinten päätöksentekoa ja osallistuu yhteiskunnalliseen keskusteluun.¹⁵ Korkeimman oikeuden asema ennakkopäätöstuomioistuimena perustuu oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 20 §:n (165/1998) viittaussäännökseen varsinaista muutoksenhakua hovioikeudesta korkeimpaan oikeuteen sääntelevän oikeudenkäymiskaaren 30 luvun säännöksiin. Pääsääntöisesti kaikista ratkaisuksista, joista saa valittaa hovioikeuteen, on mahdollista tehdä jatkovalitus korkeimmalle oikeudelle (OK 30:1). Tähän vaaditaan kuitenkin valituslupa, kun valitus koskee hovioikeuden muutoksenhakuasteena ratkaisemaa asiaa tai tällaisen asian yhteydessä antamaa ratkaisua (OK 30:2.1).¹⁶ OK 30 luvun 3 §:n (104/1979) mukaan valituslupa voidaan myöntää ainoastaan seuraavien perusteiden: 1) *Ennakkotapauseruste*: jos lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa tapauksissa tai oikeuskäytännön yhtenäisyyden vuoksi on tärkeätä saattaa asia korkeimman oikeuden ratkaistavaksi; 2) *Purkuperuste*: jos luvan myöntämiseen on erityistä aihetta asiassa tapahtuneen sellaisen virheen takia, jonka perusteella ratkaisu olisi purettava tai poistettava; 3) *Muu painava syy –peruste*: jos valituslupan

-
- 13 Ks. esim. kiinteistönuodostamislaki (554/1995) 238 §:n 1 momentti, laki oikeudenkäynnistä markkinaoikeudessa (100/2013) 7 luvun 4 § ja työtaturma- ja ammattitautilaki (459/2015) 241 §:n 3 momentti. Kaikki edellä mainitut lainkohdat viittaavat valituslupamenettelyn osalta oikeudenkäymiskaaren 30 lukuun. Työtuomioistuimen tai valtakunnanoikeuden tuomioihin ei voida hakea muutosta, vaan ne ovat lopullisia ja heti täytäntönpantavissa. Korkein oikeus voi kuitenkin purkaa työtuomioistuimen tuomion samoin edellytyksin kuin muidenkin tuomioistuinten tuomiot. Valtakunnanoikeus sen sijaan valtakunnanoikeudesta annetun lain (196/2000) 17 §:n mukaisesti ratkaisee itse sen ratkaisusta tehtyt ylimääräistä muutoksenhakua koskevat asiat.
- 14 HE 132/2009 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi korkeimmasta oikeudesta annetun lain 13 §:n muuttamisesta, s. 3. Ks. myös Tulokas, Mikko: Korkein oikeus prejudikaattituomioistuimena. Teoksessa Saarnilehto, Ari (toim.): Maaliskuun 25. päivän rahasto 100 vuotta. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2007. Julkaistu Edilexissä 11.7.2007 (Tulokas 2007), s. 195.
- 15 Frände, Dan – Havansi, Erkki – Helenius, Dan – Koulou, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus. 5. uudistettu painos. Helsinki 2017 (Frände et al. 2017), s. 251–252; Oikeusministeriön tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietintö. 28.11.2003 (Komiteanmietintö 2003:3), s. 378.
- 16 Valtaosa valituslupahakemuksista hylätään. Valituslupa myönnetään vain noin seitsemässä prosentissa hakemuksista ja rikosasioiden osalta määrä on vielä tätäkin pienempi. Ks. esim. korkeimman oikeuden vuosikertomukset 2021, s. 66–68 ja 2022, s. 14–15. Ks. myös Jokela, Antti: Pääkäsittely, todistelu, tuomio. Oikeudenkäynti III. Talentum Pro. Helsinki 2015, s. 795.

myöntämiseen on muu painava syy.¹⁷ Sääntely on tyhjentävä, eli lupaa ei voida myöntää muulla perusteella.¹⁸ Pykälän 2 momentin mukaan valituslupa voidaan myöntää osittain.

Vaikka laista ei suoraan ilmene korkeimman oikeuden oikeutta täyttää varsinaisia lain aukkotapauksia, on korkein oikeus jo noin nelisenkymmentä vuotta toiminut ennakkopäätöstuomioistuimena ja harjoittanut selvästi myös tämän kaltaista uutta oikeutta luovaa tulkintaa. Vakiintuneen oikeuslähdeopin mukaan korkeimman oikeuden ratkaisut rinnastuvat vaikuttavuudeltaan heikosti velvoittavan oikeuslähteen asemaan. Toisin sanoen ennakkopäätökset eivät muodollisesti sido alempia tuomioistuimia, mutta niillä on kuitenkin käytännössä vahva tosiasiallisesti sitova vaikutus.¹⁹ Korkeimman oikeuden päätehtävää eli prejudikaattien antamisen suuntausta on tämän jälkeen vahvistettu vuosien myötä eri lainmuutoksilla, ja vuonna 2005 annettiin kokonaan uusi laki korkeimmasta oikeudesta (665/2005).²⁰ Oikeudenkäymiskaaren lainmuutoksella (L 666/2005) muutettiin muutoksenhakua hovioikeudesta korkeimpaan oikeuteen sekä ylimääräistä muutoksenhakua koskevia oikeudenkäymiskaaren 30 ja 31 luvun säännöksiä. Myös vuonna 2017 voimaan tulleen tuomioistuinlain (673/2016) esitöissä todetaan varsin yksiselitteisesti, että korkein oikeus on ensisijaisesti ennakkopäätöstuomioistuin ja siten ennakkopäätösten antaminen on sen merkittävin tehtävä.²¹

17 Tarkemmin valituslupaperusteista ks. Frände et al. 2017, s. 1188–1192. Jos muutoksenhakukiellosta on säädetty laissa ennen 1.1.1980, jolloin oikeudenkäymiskaaren 30 luku tuli voimaan, muutosta voidaan hakea valituslupateitse kiellon estämättä. Valituslupaa ei tarvita myöskään haettaessa muutosta hovioikeuden ensimmäisenä oikeusasteena ratkaisemissa asioissa (OK 30:2.2).

18 Toisaalta luvan myöntäminen on harkinnanvaraista niin, että lupaperusteen käsillä olosta ei välttämättä seuraa, että valituslupa myönnetään. Tämä ilmenee OK 30 luvun sanamuodosta ”valituslupa voidaan myöntää 3 §:n mukaan”.

19 Ks. Komiteanmietintö 2003:3, s. 78. Vakiintunutta oikeuskäytäntöä voidaan myös muuttaa, mikäli se on muuttuneiden olosuhteiden vuoksi välttämätöntä. Ks. perusteluja tämänkaltaisesta ratkaisusta KKO 1995:215. En ota kantaa siihen, onko edellä mainittu ratkaisu voimassa olevaa oikeutta.

20 Ks. HE 231/1994 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle korkeimman oikeuden päätösvaltaisuutta koskevien säännösten muuttamisesta, s. 9 (L 268/1995); HE 9/2005 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle eräiden muutoksenhakua korkeimpaan oikeuteen koskevien säännösten muuttamiseksi, s. 13 (L 666/2005); HE 200/2017 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi, s. 25 (L 422/2018). Kaikille mainituille muutoksille on yhteistä, että korkeimman oikeuden toimintaa on tehostettu keventämällä ratkaisukokoonpanoja. Lisäksi lailla (666/2005) korkeimmalle oikeudelle annettiin mahdollisuus rajoittaa myönnettävä valituslupa koskemaan yksittäistä kysymystä tarkoituksena, että korkein oikeus tutkii vain ennakkopäätösarvoa omaavan oikeuskysymyksen ja muilta osin perustaa ratkaisunsa hovioikeuden tuomioon. Samassa yhteydessä myös ylimääräistä muutoksenhakua koskevia asioita siirrettiin korkeimmalta oikeudelta alemmille oikeusasteille.

21 HE 7/2016 vp, s. 13.

3. VALITUSLUPAPÄÄTÖSTEN PERUSTELEMATTOMUUS

3.1. Valituslupapäätöksiä ei perustella

Korkein oikeus on suhtautunut valituslupamenettelyn perustelukysymykseen *sui generis*-tyyppisenä kysymyksenä. Yhtenä argumenttina korkeimman oikeuden valituslupapäätösten perustelemattomuudelle on esitetty, että valituslupa-asiassa tehtyä ratkaisua ei ole rinnastettu varsinaiseen asiaratkaisuun. Mainitun perustelemattomuuskäytännön omaksumisen tueksi on vedottu siihen, että luparatkaisussa olisi kysymys korkeimman oikeuden sisäisestä ratkaisusta eikä varsinaisesta lainkäytöstä.²² Tällöin korkeimman oikeuden valitusluparatkaisu ei sisällä juttua koskevaa asiaratkaisua, vaan pelkästään valituslupaperusteiden olemassaoloa tai puuttumista koskevan kannanoton.²³ Oikeuskirjallisuudessa korkeimman oikeuden valituslupapäätösten perusteluvollisuudesta on esitetty erilaisia kantoja.²⁴ Erkki Aurejärvi on katsonut, että valituslupaa koskevaa päätöstä ei voida pitää yksinomaan korkeimman oikeuden sisäisenä asiana, eli sen työjärjestykseen kuuluvana asiana.²⁵ Vastaavasti Dan Helenius ja Tuula Linna ovat katsoneet, että kun korkein oikeus ottaa kantaa valituslupaperusteisiin ja ratkaisee lupahakemuksen, kyseessä ei olisi asiaratkaisu vaan käsittelyratkaisu.²⁶ Jyrki Virolainen on puolestaan katsonut, että valituslupa-asiat ovat nimenomaan lainkäyttöraatkaisuja. Perusteluiden tueksi hän vetoaa, että koska laissa ilmaistaan yksityiskohtaisesti valituslupaperusteet, harkinta ei voi olla vapaata, vaan rinnastuu prosessinedellytysten tutkimiseen.²⁷ Edellä esitettyjen kannanottojen lisäksi korkeimman oikeuden käytäntöä on perusteltu vakiintuneella

22 Ks. Virolainen – Martikainen 2010, s. 175. Vrt. Leivonen, Johannes: Uudet säännökset muutoksenhakemusten käsittelystä korkeimmassa oikeudessa. Teoksessa Korkein oikeus 60 vuotta. Helsinki 1979 (Leivonen 1979), s. 130–131; Tulokas 2007, s. 207.

23 Vrt. Ellilä, Tauno: Oikeudenkäynti ja täytäntöönpano: prosessioikeutta oikeustapausten valossa. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 57. WSOY. Porvoo 1954, s. 48–50. Vanhemmassa prosessioikeutta koskevassa oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että korkeimman oikeuden lopullinen asiaratkaisu on tuomio ja muunlaiset ratkaisut ovat hakemuslainkäyttöasiat mukaan lukien päätöksiä.

24 Oikeuskirjallisuudesta valitusluparatkaisujen perustelemista kannattavat kannanotot ks. esim. Aurejärvi 1984, s. 4; Taipale, Erkki-Juhani: Asianajajan näkökulma korkeimman oikeuden työhön. Julkaistu teoksessa Korkein oikeus 75 vuotta. Toim. Tulenheimo-Takki et al. Helsinki 1993 (Taipale 1993), s. 219; Virolainen – Martikainen 2010 s. 173–190 ja Launiala, Mika: Korkeimman oikeuden ennakkopäätösjärjestelmä. Alma Talent. 2020, kohta 5.5.6. Vastaavasti valitusluparatkaisujen perustelemista vastaan ks. Leivonen 1979, s. 130–131; Lappalainen, Juha: Tulisiko korkeimman oikeuden perustella valitusluparatkaisunsa. Defensor Legis N:o 3/1999 (Lappalainen 1999), s. 417; Tulokas 2007, s. 207; Välimäki, Pertti: Valitusluparatkaisun viestit syyttäjälle. Syyttäjätöiden aineistoa, julkaistu Edilexissä 1.2.2005 (Välimäki 2005), kappale 9.

25 Aurejärvi 1984, s. 5.

26 Helenius, Dan – Linna, Tuula: Siviili- ja rikosprosessioikeus. Alma Talent. Helsinki 2021 (Helenius – Linna 2021), s. 656.

27 Virolainen, Jyrki: Korkeimman oikeuden valitusluparatkaisujen perusteleminen. Julkaistu teoksessa Mäkelä, Sauli (toim.): Oikeusteorian poluilla. Juhlakirja professori Rauno Halttunen. Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja, sarja C 42. Rovaniemi 2006 (Virolainen 2006), s. 451.

käytännöllä, käytännöllisillä syillä ja sillä, ettei Ruotsin korkein oikeus perustele kielteisiä valitusluparatkaisujaan.²⁸ Omaksuttua linjaa on myös perusteltu sillä, että valitusluvan myöntämisen perusteet ilmenevät laista.²⁹

Valituslupa merkitsee väliastetta täydellisen muutoksenhakuoikeuden ja muutoksenhakukiellon välissä, mutta valitusluparatkaisujen perusteluvollisuuden asema on laintasolla jäänyt epäselväksi. Muutoksenhakua hovioikeudesta korkeimpaan oikeuteen koskevassa oikeudenkäymiskaaren 30 luvussa ei sanallakaan lausuta valitusluparatkaisujen perustelemisesta. OK 30 luvun säännökset eivät siten suoranaisesti velvoita korkeinta oikeutta perustelemaan valitusluparatkaisua, mutta toisaalta lakiin ei sisälly säännöstä, jonka mukaan korkein oikeus olisi vapautettu kyseisestä perustelemisvelvollisuudesta. Tämän vuoksi on tulkinnanvaraista, että pitäisikö korkeimman oikeuden perustella valituslupapäätökset. Tarkasteltaessa lailla 104/1979 vuoden 1980 alusta toteutettua OK 30 luvun uudistamista koskevia lainvalmisteluasiakirjoja kiinnittyy huomio myös siihen, ettei lain esitöissä valituslupapäätösten perustelemisesta ole lausuttu halaistua sanaa.³⁰ OK 30 luvun muuttamista koskevissa hallituksen esityksissä tai vuonna 2005 laissa korkeimmasta oikeudesta annetussa hallituksen esityksessä tai sitä koskevassa lakivaliokunnan mietinnössä ei ole nostettu esille valitusluparatkaisujen perustelemista.³¹ Valituslupapäätösten perustelemisesta ei ole määräyksiä myöskään korkeimman oikeuden työjärjestyksessä (335/2022).³² Valituslupapäätösten perustelemista ei ole pohdittu edes oikeusministeriön muutoksenhakua koskevissa mietinnöissä. Mietinnöissä ei ole otettu kantaa siihen, onko korkeimman oikeiden kanta olla perustelematta valitusluparatkaisuja

28 Oikeusministeriön muutoksenhakutoimikunnan jatkomietintö 20.11.2002 (Komiteamietintö 2002:8), s. 33. Tanskassa korkein oikeus ei ratkaise valituslupahakemuksia, vaan tämän tekee itsenäinen valituspalautakunta (Procesbevillingsnævnet). Samanlaista itsenäistä lautakuntaa on pohdittu otettavaksi käyttöön myös Suomessa. Ks. HE 136/2018 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle Tuomioistuinvirastoa koskevaksi lainsäädännöksi, s. 19; HE 29/2018 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnistä hallintoasioissa ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi, s. 30. Vrt. Komiteamietintö 2002:8, s. 40–41, jossa muutoksenhakutoimikunta sen kummemmin asiaa perustelematta toteaa, että lupaperusteita koskeva paras asiantuntemus on korkeimmalla oikeudella itsellään.

29 Virolainen, Jyrki: Tuomion perustelemisesta. Lakimies 1986, s. 896–897.

30 Ks. HE 106/1978 vp; PeVL 8/1978 vp, Perustuslakivaliokunnan lausunto 8/1978 vp hallituksen esityksestä 106/1978 eduskunnalle muutoksenhakua korkeimpaan oikeuteen koskevien säännösten uudistamisesta vp); ja LaVM 13/1978, Lakivaliokunnan mietintö N:o 13 hallituksen esityksen johdosta muutoksenhakua korkeimpaan oikeuteen koskevien säännösten uudistamisesta.

31 Ks. HE 9/2005 vp; LaVM 6/2005 vp, Lakivaliokunnan mietintö 6/2005 vp hallituksen esitys laiksi korkeimmasta oikeudesta; Hallituksen esitys eräiden muutoksenhakua korkeimpaan oikeuteen koskevien säännösten muuttamiseksi. Lainmuutosta koskevassa hallituksen esityksessä (HE 9/2005 vp) tai sitä koskevassa lakivaliokunnan mietinnössä (LaVM 6/2005 vp) ei otettu kantaa valituslupien perustelemiseen taikka siihen onko korkeimman oikeuden valituslupajärjestelmän menettely olla perustelematta valitusluparatkaisuja hyväksyttävää perus- ja ihmisoikeuksien näkökulmasta.

32 Tätä voidaan pitää selkeänä puutteena, kun työjärjestyksen uudistamisen tavoitteena on kehittää työjärjestyksestä sekä lainkäytön että hallinnon osalta läpinäkyvämpään, tarkoituksenmukaisempaan ja nykyaikaisempaan suuntaan. Ks. korkeimman oikeuden työjärjestys (335/2022), johon on sisällytetty tarkemmat määräykset asioiden käsittelystä ja työskentelystä korkeimmassa oikeudessa.

hyväksyttävä järjestely.³³ Viranomaiskannanottoina laillisuusvalvojat ovat kyseenalaistaneet korkeimman oikeuden käytännön olla perustelematta valitusluparatkaisuja ja pitäneet menettelyä ongelmallisena.³⁴ Tämän johdosta valitusluparatkaisujen perustelemisesta on käyty keskustelua korkeimman oikeuden täysistunnossa 16.6.1999, jolloin korkein oikeus päätyi yksimielisesti pysyttämään vakiintuneen ratkaisukäytännön esittämättä yhtäkään perustelua omaksumalleen käytännölle.³⁵

3.2. Prejudikaattifunktio

Korkeimman oikeuden asema lainkäyttäjänä eroaa olennaisesti alemmista tuomioistuimista, kuten esimerkiksi käräjä- ja hovioikeuksista, koska sen tärkeimpänä tehtävänä on ohjata muiden tuomioistuinten ratkaisukäytäntöä. Korkeimman oikeuden julkaistujen ratkaisujen kiistattomasti tärkeimpänä funktiona voidaan pitää prejudikaattifunktiota ja siihen läheisesti liittyvää ohjausfunktiota.³⁶ Kun korkeimman oikeuden tärkein tehtävä on lainkäytön ohjaaminen, on perusteltua, että korkein oikeus kohdistaa päähuomiionsa tähän ohjailutehtävään.³⁷ Harkittaessa prejudikaattifunktion merkitystä valitusluparatkaisujen perusteluvollisuutta vasten on olennaista havaita, että valituslupahakemusta ratkaistessaan korkein oikeus ei ota tai sen ei ainakaan tarvitse ottaa kantaa siihen, onko hovioikeus tuomiossaan asiallisesti päätynyt oikeaan ratkaisuun vai ei. Valituslupaharkinnassa ei siten ensisijaisesti olekaan kysymys oikeusturvan antamisesta tai alemman tuomioistuimen ratkaisun oikeellisuudesta, vaan ennakkotapausten valinnasta.³⁸ On epäilemättä varsin perusteltua, että prejudikaattinäkökulmaan kiinnitetään huomiota, sillä prejudikaattifunktiosta johtuen ylimmän tuomioistuimen ratkaisuilta odotetaan, että ne olisivat yleistettävissä muihinkin tapauksiin.³⁹ Prejudikaattinäkökulmasta katsottuna on perusteltua esittää, että korkeimman oikeuden ei tarvitse liittää perusteluita myöntävään

33 Ks. Komiteamietintö 2002:8 ja komiteamietintö 2003:3, jossa valituslupapäätösten perustelemista koskevat kysymykset eivät nousseet edes esille.

34 Ks. Eduskunnan oikeusasiamies Lauri Lehtimajan ratkaisu 29.12.2000 Dnro 285/4/99 ja Eduskunnan apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläisen lausunto 14.3.2003 Dnro 3001/5/02. Jälkimmäisessä lausunnossa todetaan sivulla kaksi, että ”oikeusasiamiehelle puolestaan tulee jatkuvasti kanteluita, joissa arvostellaan korkeimman oikeuden valitusluparatkaisua ja sen perustelemattomuutta”.

35 Korkeimman oikeuden lausunto valitusluparatkaisujen perustelemisesta 16.6.1999. Tiedossani ei ole niitä perusteita, joilla tämä ratkaisu aikanaan tehtiin, koska asiaa ei ole sen kummemmin lausunnossa perusteltu.

36 Ks. Nurmi, Mirja-Leena: Punninta Korkeimman oikeuden ratkaisuissa. Teoksessa Huovila, Mika – Lahti, Raimo – Ojala, Timo (toim.): Rikostuomion perusteleminen. Helsingin hovioikeuden julkaisuja 2005, s. 200; Virolainen – Martikainen 2010, s. 49.

37 Ks. Huovila 2003, s. 125. Ks. myös HE 106/1978 vp, s. 13; PeVL 8/1978 vp, s. 2; HE 9/2005 vp, s. 13–14.

38 Tulokas 2007, s. 207; Eduskunnan apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläisen lausunto 14.3.2003, Dnro 3001/5/02, s. 2.

39 Ks. HE 231/1994 vp, s. 6–7 ja HE 7/2016 vp, s. 13. Ks. myös Launiala, Mika: Prejudikaatti ja prejudikaattinormi. Edilex 2016/18. Edita Publishing Oy. Julkaistu 9.8.2016 (Launiala 2016), s. 14 sekä Jokela 2016, s. 223.

tai kieltävään valituslupapäätökseen, sillä perusteluiden kirjoittaminen etenkin hylättyihin valitusluparatkaisuihin ei välttämättä ohjaisi oikeuskäytäntöä ja perusteluista voisi helposti tulla niin sanottuja näennäisperusteluja, joilla ei olisi myöskään merkitystä lain ohjaamisen kannalta.⁴⁰

3.3. Resurssi- ja prosessitaloudelliset näkökulmat

Valitusluvan myöntämisen edellytysten sääntelyn välttämättömyyttä on aikaisemmassa keskustelussa perusteltu valituslupajärjestelmän toimivuuden kannalta. On lausuttu, että korkeimman oikeuden tutkittavaksi tulevien asioiden määrää on rajoitettava, jotta korkein oikeus voi keskittyä sille ylimpänä oikeusasteena kuuluviin tehtäviin eli lainkäyttöä ohjaavien ennakkopäätösten antamiseen.⁴¹ Valituslupapäätösten perustelemattomuutta perustellaan toisin sanoen *resurssi-* ja *prosessieconomisilla* näkökulmilla.⁴² Prosessioikeuden ylimpänä periaatteena on pidetty *tarkoituksenmukaisuusperiaatetta*, toisin sanoen prosessiekonomiaa eli oikeudenkäyntimenettelyn järjestämistä mahdollisimman varmaksi, nopeaksi ja halvaksi.⁴³

Konkretisoitaessa valitusluparatkaisujen perusteluvollisuus numeroiksi ja aikamääreiksi huomataan, että valituslupien perusteluvollisuuden toteuttamiseen liittyisi prosessieconomisia ongelmia. Korkeimpaan oikeuteen saapuu vuosittain yli 2000 valituslupahakemusta ja yhden valituslupa-asian käsittelyn kesto on keskimäärin neljästä kuuteen kuukautta.⁴⁴ Tätä taustaa vasten resurssi- ja prosessitaloudelliset näkökulmat puhuvat sen puolesta, että valitusluparatkaisuja ei tulisi perustella, koska kielteisten päätösten perusteleva aiheuttaisi saavutettavaan hyötyyn nähden suhteettoman paljon työtä ja perusteluvollisuus voisi synnyttää tilanteita, joissa ennakkopäätösratkaisulle ei yksinkertaisesti ole tarvetta.⁴⁵ Oikeuskirjallisuudessa on arvioitu, että oikeusneuvosten työajasta menee arviolta noin 30

prosenttia valituslupahakemusten seulomiseen.⁴⁶ Korkeimman oikeuden oikeusneuvos *Pertti Välimäki* on katsonut, että vain luparatkaisujen perustelemattomuus takaa nykyoloissa sen, että korkein oikeus voi täyttää prejudikaattitehtävänsä eli käyttää mahdollisimman paljon työkapasiteetistaan prejudikaattien tekemiseen.⁴⁷

Selvää on, että valituslupapäätösten perusteluvollisuus vähentäisi korkeimman oikeuden resursseja sen pääasiallisesta tehtävästä.⁴⁸ Perusteluvollisuuden varjopuolena olisi myös perusteluiden kirjoittaminen heikkotasoihin tai epäselviin valituslupahakemuksiin, mistä aiheutuisi kustannuksia.⁴⁹ Perusteluvollisuuden kytkeminen kaikkiin valitusluparatkaisuihin johtaisi mitä luultavimmin korkeimman oikeuden ylivoimaiseen jutturuuhkaan, jollainen tilanne oli ennen vuoden 1980 lainmuutosta ja valituslupajärjestelmän käyttöönottoa. Voimassa olevaa valituslupajärjestelmää on myös vuosien saatossa pyritty tehostamaan erilaisin muutoksin. Esimerkiksi korkeimman oikeuden kokoonpanosäännösten uudistamisilla on pyritty siihen, että voimavaroja voitaisiin kohdentaa aikaisempaa tarkoituksenmukaisemmin vaativimpien asioiden käsittelyyn ja näin parantaa korkeimman oikeuden mahdollisuuksia keskittyä päätehtäväänsä eli toiminaan ennakkopäätöstuomioistuimena.⁵⁰ Prosessieconomisiin perusteluihin tulee suhtautua kuitenkin varauksellisesti, koska useat perustelevaargumentit ja perustelevaargumentit reaalit argumentit tukevat valituslupapäätösten perustelevuutta. Punnittaessa resurssi- ja prosessitaloudellisia syitä valituslupapäätösten perustelevuudesta vasten huomataan, etteivät nämä reaalit argumentit ole myöskään *oikeudellisina argumentteina* erityisen onnistuneita tai vakuuttavia. Valituslupapäätösten perustelevuudesta ei tarvitsisi toteuttaa niin, että korkeimman oikeuden työmäärä kohtuuttomasti lisääntyisi ja näin lamauttaisi koko valituslupajärjestelmän. Aivan yhtä hyvin voidaan katsoa, että valituslupahakemusten laatimisesta ja näiden hakemusten käsittelemisestä aiheutuu nykyiselläänkin paljon turhaa työtä ja tarpeettomia kustannuksia siinä valtaosassa asioita, joissa valituslupaa ei myönnetä.⁵¹ Esimerkiksi jos hylkäävät valitusluparatkaisut perusteltaisiin edes harkinnanvaraisesti, niin tällöin turhia valituslupahakemuksia voitaisiin mahdollisesti välttää, kun valituslupaperusteiden soveltamiskäytännöstä olisi tietoa.⁵²

40 Ks. Lappalainen 1999 s. 420, Virolainen – Martikainen 2010, s. 34–35. Ks. myös Kemppinen, Jukka: Tätä kaikki asianomaiset noudattakoot. Korkein oikeus, laki ja yhteiskunta 1918–1990. VAPK-Kustannus. Helsinki 1992, s. 416. Toisaalta edes nykyisin kaikilla korkeimman oikeuden ratkaisuilla ei ole prejudikaattiarvoa, sillä valituslupa voidaan myöntää oikeudenkäyntivirheen tai muun virheen perusteella. Näennäisperusteluista lähemmin ks. Virolainen – Martikainen 2003, s. 60–62.

41 Lappalainen 1999, s. 420; Taipale 1993, s. 219. Ks. HE 106/1978 vp, s. 13 ja PeVL 8/1978 vp, s. 2. Ks. myös HE 105/2009, s. 5.

42 Ks. Klami 1996, s. 468. Klami katsoo, että reaalilla argumenteilla tarkoitetaan etenkin taloudellisia seurauksia koskevia perusteluja.

43 Ks. Tirkkonen, Tauno: Suomen prosessioikeus pääpiirteittäin. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 71. Porvoo 1981, s. 21; Helenius – Linna 2021, s. 656. Viime aikoina myös menettelyllinen oikeudenmukaisuus (*procedural justice*) on noussut korostuneeseen asemaan. Koetusta ja menettelyllisestä oikeudenmukaisuudesta ks. Ervasti, Kaijus – de Godzinsky, Virve-Maria: Koettu oikeudenmukaisuus tuomioistuimissa. Lakimies 2/2014, s. 175–181; Komiteanmietintö 2003:3, s. 21.

44 Ks. Korkeimman oikeuden vuosikertomus 2021, s. 37–38. Ilmeisesti pelkona on, että nykyisillä resursseilla suurin osa korkeimman oikeuden kapasiteetista menisi valituslupapäätösten perustelevuuteen, jolloin varsinaiset ennakkopäätösratkaisut jäisivät sivurooliin.

45 Tulokas 2007, s. 207–208.

46 Launiala 2016, s. 14; Välimäki 2005, kappale 9.

47 Välimäki 2005, kappale 9.

48 Näin myös Launiala 2016, s. 12.

49 Katsoisin kuitenkin, että silloin, kun valituslupahakemus on aivan ilmeisesti aiheeton tai heikosti perusteltu, riittäisi kuitenkin lyhyt vakioperustelu. Tilanteissa, joissa taas valituslupahakemus on hyvin perusteltu, niin tulisi perustelujen olla yksityiskohtaisemmat ja tarkemmin harkitut.

50 Ks. HE 200/2017 vp, s. 26.

51 Korkein oikeus hylkää yli 90 prosenttia valituslupahakemuksista. OK 30:5.2 mukaan valitus pitää liittää valituslupahakemukseen. Omalta osalta näkisin, että olisi kuitenkin prosessieconomisesti järkevämpää, jos valitus tehtäisiin vasta sitten, kun valituslupa on myönnetty.

52 Jokela, Antti: Oikeudenkäynti 2000-luvun kynnyksellä. Lakimies 6–7/1998 (Jokela 1998), s. 964; Aurejärvi 1984, s. 5; Komiteanmietintö 2002:8, s. 9. Voidaan todeta, että oikeudenkäymiskaaren 30 luvun säännökset valituslupahakemuksen sisällöstä ovat niukat ja siksi valituslupahakemukset ovat usein puutteellisia. Korkein oikeus voi OK 30:9 nojalla kuitenkin kehottaa hakijaa täydentämään valituslupahakemustaan, mutta kehottamiseen on kuitenkin ryhdytty varsin harvoin.

4. TULSIKO VALITUSLUPAPÄÄTÖKSET PERUSTELLA?

4.1. Yleisesti tuomioiden ja päätösten perustelemisesta

Tuomioistuimen on perusteltava ratkaisunsa tavalla, josta voidaan kontrolloida, onko ratkaisu lainmukainen.⁵³ Tuomion perustelemista koskevat oikeusohjeet sisältyvät Suomen perustuslain (731/1999) 21 §:n 2 momenttiin, oikeudenkäymiskaaren (OK 4/1743) 24 luvun 4 §:ään ja oikeudenkäynneistä rikosasioissa annetun lain (ROL, 689/1997) 11 luvun 4 §:ään.⁵⁴ Tuomion perusteluvollisuudesta lausutaan laissa varsin yksiselitteisesti, että tuomio on perusteltava.⁵⁵ Perusteluista on ilmeistä, mihin seikkoihin ja oikeudelliseen päättelyyn ratkaisu perustuu (OK 24:4 ja ROL 11:4). OK 24 luvussa ja ROL 11 luvussa säädetty perusteluvollisuudet koskevat tuomioiden pääasiallisuuden lisäksi myös tuomioistuimen tekemiä päätöksiä (OK 24:14 ja ROL 11:13). Esille on myös syytä nostaa OK 8 luku, jota sovelletaan hakemusasioiden kohdalla joko yksinomaisesti tai täydentävästi niiltä osin kuin kyseisessä asiaa koskevassa aineellisessa laissa ei ole menettelysäännöksiä.⁵⁶ OK 8 lukuun on otettu erikseen säännökset päätöksen perustelemisesta hakemusasioiden kohdalla. Perusteluvollisuus koskee erityisesti päätöstä, jolla hylätään asiassa esitetty vaatimus (OK 8:10.2).

Muutoksenhakua hovioikeudesta korkeimpaan oikeuteen koskevassa OK 30 luvussa ei ole korkeimman oikeuden valituslupapäätösten perustelemisesta annettu erityissäännöksiä. Se, että oikeudenkäymiskaareissa ei lausuta valituslupapäätösten perustelemisesta nimenomaisesti ei kuitenkaan välttämättä tarkoita sitä, että korkeimmalle oikeudelle olisi suotu vapautus valituslupapäätösten perustelemisesta. Korkein oikeus tai valituslupajärjestelmä eivät muodosta irrallisia osia Suomen tuomioistuinjärjestelmästä, vaan ne ovat vahvasti sidoksissa oikeusjärjestykseen. Valituslupapäätösten perustelemista koskevassa kysymyksessä voidaan katsoa olevan kyse viime sijassa säätelemättömästä tilanteesta, jolloin oikeusjärjestyksestä

-
- 53 HE 309/1993 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta, s. 74.
- 54 Euroopan ihmisoikeussopimukseen tai kansallaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimukseen (KP-sopimus; SopS 7-8/1976) ei sisälly nimenomaisia tuomion kirjoittamista tai perustelemista koskevia määräyksiä. Sen sijaan perustuslain oikeusturvasääntelyn on katsottu monessa suhteessa menevän Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja KP-sopimuksen sääntelyä pidemmälle.
- 55 Tuomion perustelemisesta säädettiin jo vuoden 1734 oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 3 §:n 1 momentissa, joka kuului seuraavasti: ”jokainen tuomio perustettakoon syihin ja lakiin eikä mielivaltaan, ja on itse asia ja riitakohta tarpeellisine seikkoineen selvästi siihen pantava, niin myös ne pääsyyt ja se laki, johon lopputulos perustetaan”.
- 56 Ks. Linna, Tuula: Hakemuslainkäyttö: hakemusasioiden käsittely kärjäoikeuksissa. Alma Talent. Helsinki 2022, s. 106. Ks. myös HE 32/2001 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien riita-asiain valmistelua, pääkäsittelyä sekä hakemusasioiden käsittelyä koskevien säännösten muuttamisesta, s. 75 jossa lausutaan, että OK 8:14 alkuosasta ilmeni oikeudenkäymiskaaren 8 luvun säännösten toissijaisuus. Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi, että jos muussa laissa on tämän luvun menettelysäännöksistä poikkeava säännös, sovelletaan sitä.

ei löydy lainkaan oikeusnormia, jonka avulla käsillä oleva kysymys kuuluisi ratkaista.⁵⁷ Säätelemättömässä tilanteessa voidaan tulkinta-apua ja ratkaisusuuntaa hakea oikeudellisesta analogiasta.⁵⁸ Hahmottaessa valituslupapäätösten perustelemista koskevia lainsäädännöllisiä ääriäviä voidaan tulkinta-argumenttina hakea analogista johtoa nimenomaan soveltuvin osin OK 8:10.2:n ja OK 24:4:n sekä ROL 11:4:n samoin kuin OK 24:14.2:n päätöksen perustelemista koskevista säännöksistä.⁵⁹ Etenkin vanhemmat oikeudenkäymiskaaren määräykset ovat tunnetusti epätäydellisiä ja kasuistisia. Tämän tosiasian vuoksi oikeudenkäymiskaarta voidaan tulkita noudattamalla oikeusjärjestyksessä hyväksytyt ja yleisiä laintulkintaperiaatteita.⁶⁰ *Oikeusanalogiaan ja oikeussystemaattiseen* tulkintaan nojautuen on perusteltua päätyä siihen johtopäätökseen, että ainakin valituslupahakemuksen hylkäävät päätökset tulisi perustella OK 8:10.2:n ja OK 24:14.2:n sekä ROL 11:13.2:n nojalla.⁶¹ Selvää on, että edellä mainitut prosessioikeudelliset säännökset esitöineen tarjoavat erinomaisen keinovalikoiman ratkaistaessa sitä, tulisiko valituslupapäätökset perustella perustelemista koskevien normien perusteella.⁶² Valituslupan myöntämistä tai epäämistä koskevaa ratkaisua ei ole kuitenkaan asetettu laissa perusteluvollisuuden suhteen mihinkään erityisasemaan ja prosessioikeudelliset normit eivät ole fakultatiivisia prosessinormeja, vaan nämä normit ovat pitkälti pakottavaa oikeutta.⁶³ Vastaavasti korkeimman oikeuden käytäntöä ei pystytä perustamaan analogisesti tai laajentavasti tulkiten mihinkään tiettyyn normiin.⁶⁴

On myös syytä toistaa tuomioistuimen päätöksen perustelemista koskevien säännösten taustalla olevat tarkoitukset (*ratio legis*), jotka edellyttäisivät perusteluvollisuuden ulottamista

57 Tuomarin harkinnasta normin puuttuessa oikeudellisesti säätelemättömässä tilanteessa ks. Brusiin, Otto: Tuomarin harkinta normin puuttuessa. Suomalaisen lakimiesten yhdistyksen julkaisuja N:o 14. Vammala 1938 (Brusiin 1938), passim.

58 Makkonen 1981, s. 154.

59 Vrt. Eduskunnan oikeusasiamies Lauri Lehtimajan 29.12.2000 ratkaisu Dnro 285/4/99. Lehtimaja katsoi ratkaisussaan, ettei OK 24 luvussa säädetty perusteluvollisuus koske valitusluparatkaisuja vaan ainoastaan pääasiassa annettuja tuomioita. Oikeusasiamies Lehtimajan linjaus vaikuttaa kuitenkin valmistelemattomalta. Kantelutapauksessa korkein oikeus oli hylännyt valituslupahakemuksen kantelijaa koskevassa rikosasiassa, jolloin annettavan tuomion ja päätöksen perustelemisesta säädetään ROL 11 luvussa, eikä riita-asiassa koskevassa OK 24 luvussa. Ratkaisussa Lehtimaja ei myöskään lausunut päätösten perustelemisesta, jonka vuoksi on syytä painokkaasti todeta, että perusteluvollisuus koskee OK 8:10:2 mukaan erityisesti hylkääviä päätöksiä.

60 Tirkkonen, Tauno: Suomen siviiliprosessioikeus I. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 105. 2. painos. Porvoo – Helsinki 1974 (Tirkkonen 1974), s. 16.

61 Oikeusanalogiasta ks. Brusiin 1938, 156; Tirkkonen 1974, s. 16. Ks. myös HE 32/2001 vp, s. 75 jossa todetaan, että oikeudenkäymiskaaren säännösten toissijaisuus on selvää yleisten laintulkintaoppien mukaan, vaikka asiasta ei otettaisi lakiin erityistä säännöstä.

62 Eduskunnan oikeusasiamies Lauri Lehtimaja on viranomaiskannanottona ratkaisussaan 29.12.2000 Dnro 285/4/99 katsonut, ettei valitusluparatkaisujen perusteleminen ole yksittäistapauksissa kiellettyä lain nojalla, eikä korkeimman oikeuden täysistunto voi valitusluparatkaisujen sanamuotoja vahvistamalla estää yksittäisiä jäseniään perustelemasta valitusluparatkaisujaan.

63 Virolainen, 2006, s. 448; Tirkkonen 1974, s. 15.

64 Ilmeistä on, ettei korkein oikeus pysty itseään varten luomaan oikeusnormia.

myös valituslupapäätöksiin, sillä niitä sovelletaan yksinomaisesti tai täydentävästi kun asiasta ei ole toisin säädetty. Kielteisen valitusluparatkaisun saaneelle annetaan ”*päätös*” -niminen toimitusasiakirja liittämättä siihen kuitenkaan mitään perusteluita siitä, miksi valituslupaa ei hänen asiassaan myönnetty. Vastaavasti muutosta haetaan korkeimmalta oikeudelta muutoksenhakukirjelmällä, joka sisältää *valituslupahakemuksen* ja valituksen. Yleisistä ja hyväksytyistä laintulkintaperiaatteista voidaan valituslupapäätösten perusteluvollisuutta koskevaan kysymykseen nostaa tulkinta-argumenttina esille myös *yleislain kunnioittamisen periaate*, joka edellyttää, että lainsoveltajan on yleensä pyrittävä soveltamaan yleislain säännöksiä täydentävästi erityislain säännöksen rinnalla.⁶⁵ Yleislain kunnioittamisen periaate perustuu koherenssitavoitteeseen eli oikeusjärjestyksen sisällölliseen ennakoitavuuteen ja johdonmukaisuuteen.⁶⁶ Samaan lopputulokseen päästään myös vastakohtaispäätelmän perusteella tarkastelemalla OK 30:26, jossa ei lausuta muuta kuin ”korkeimman oikeuden ratkaisu saadaan kirjoittaa ottamatta siihen selostavaa osaa”. Sanotusta lainkohdasta voidaan toisin sanoen tehdä se vastakohtaisjohtopäätelmä (*argumentum e contrario*), ettei lainsäätäjällä ole halunnut antaa korkeimmalle oikeudelle vapautusta valitusluparatkaisujen perusteluvollisuudesta.⁶⁷

4.2. Oikeus saada perusteltu päätös

Länsimaisen oikeusvaltioajattelun ja Suomen perustuslain 2 §:n 3 momentin mukaisesti julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin.⁶⁸ Tuomioistuinten toimintaympäristö on viimeisen neljänkymmen vuoden aikana muuttunut eikä korkeintaan oikeus ole suojattu ajan hampaalta.

Nykyisin voimassa olevat perus- ja ihmisoikeussäännökset korostavat kaikkien julkiseen vallankäyttöön liittyvien ratkaisujen perustelemisen tärkeyttä osana avoimuuden ja uskottavuuden vaatimuksia.⁶⁹ Kansallisessa lainsäädännössä päätöksenteon ylimpänä ohjenuorana on Suomen perustuslaki ja valituslupajärjestelmän valtiosääntöoikeudellisen arvion

65 Määttä, Tapio: Lakien väliset suhteet oikeudellisen ratkaisun teorian haasteena: ristiriita-ajattelusta yhteensovittamismalliin. Lakimies 2/2013, s. 179.

66 Määttä, Tapio: Yleislain kunnioittamisen periaate lainvalmistelussa ja laintulkinnassa. Teoksessa Keinänen, Anssi et al. (toim.): Oikeustieteiden moniottelija – Matti Tolvanen 60 vuotta. Edita 2015 (Määttä 2015), s. 315.

67 Virolainen 2006, s. 447.

68 Ks. HE 1/1998 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi, s. 74; Saraviita 2011, s. 282. Lähtökohtana on, että julkisen vallan käytön tulee olla aina palautettavissa eduskunnan säätämässä laissa olevaan toimivaltaperusteeseen.

69 Tämä kehitys on kulminoitunut siihen, että pitkään on voitu puhua prosessioikeuden perustuslaillistumisesta.

keskeinen perusta on oikeusturvaa koskeva perustuslain 21 §.⁷⁰ Sanottu säännös ilmaisee myös yleisen perustelemisvelvollisuuden periaatteen. Perustuslain 21 §:n 2 momentti sisältää perusoikeussäännöksen, jonka mukaan jokaisella on oikeus saada perusteltu päätös ja tämä perustuslakiin otettu määräys asettaa myös korkeimmalle oikeudelle vaatimuksia valituslupien perustelemisen suhteen. Kun korkein oikeus ilman lain tukea jättää valitusluparatkaisut perustelematta, niin voidaan todeta, että korkeimman oikeuden menettelyyn liittyy eräänlainen legitimititeettivaje.⁷¹ Luonnollisena jatkeena voidaan nostaa esille myös *perusoikeusmyönteinen laintulkinta*, joka myös puoltaa voimakkaasti valitusluparatkaisujen perustelemisen tulkintaa.⁷² Perusoikeusmyönteisessä laintulkintatilanteessa on kahdesta tai useammasta perusteltavissa olevista lain tulkintavaihtoehdoista valittava se, joka parhaiten edistää perusoikeuksien tarkoituksien toteutumista, ja joka eliminoi perustuslain kanssa ristiriitaisiksi katsottavat vaihtoehdot.⁷³ Yksittäisten perusoikeussäännösten erityisiä toimeksiantoja täydentää lisäksi perustuslain 22 §, joka korostaa julkisen vallan velvollisuutta turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Perustuslain 22 §:ään kirjattu perus- ja ihmisoikeuksien turvaamisvelvoite tulee tällöin sovellettavaksi yhdessä perustuslain 21 §:n 2 momentin kanssa, jolloin perustuslain säännökset eivät kohdistu yksinomaan lainsäätäjään, vaan ne ulottuvat myös lainkäyttäjään, eli myös korkeimpaan oikeuteen. Perustuslain 21 §:n 2 momentista seuraa, että asianosaiselle lain mukaan kuuluu oikeus saada perusteltu päätös ja tätä oikeutta ei voida rajoittaa, jollei rajoitukselle ole laissa säädettyä perustetta. Poikkeuksia perusteluvollisuudesta voidaan säätää lailla, mutta korkeimman oikeuden valitusluparatkaisujen osalta poikkeussäännöksiä ei ole säädetty. Korkeimman oikeuden omaksumalle käytännölle tai tulkinnalle olla perustelematta valitusluparatkaisujaan ei voida myöskään löytää tukea lainsäädännöstä.⁷⁴

70 Perustuslaki on Suomen oikeusjärjestyksessä vahvimmin velvoittava oikeuslähde, mikä muodollisesti ilmenee perustuslain 106 §:stä, jonka mukaan tuomioistuimen on annettava etusija perustuslain säännökselle, jos lain säännöksen soveltaminen olisi sen käsiteltävänä olevassa asiassa ilmeisessä ristiriidassa perustuslain kanssa.

71 Aiemmin legitimitettiin on voitu katsoa perustuvan tuomioistuimien muodolliseen auktoriteettiasemaan, mutta nykypäivänä tuomioistuimet eivät voi perustaa toimintansa hyväksyttävyyttä ja ihmisten luottamusta muodolliseen auktoriteettiasemaansa, vaan niiden on hankittava luottamus toiminnallaan. Ks. Komiteamietintö 2003:3, s. 93–95.

72 PeVM 25/1994 vp, Perustuslakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä 309/1993 perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta, s. 7.

73 Ks. PeVM 25/1994 vp, s. 41; HE 1/1998 vp, s. 164. Perusoikeudet nähdään lainkäytössä usein pikemmin periaatteina kuin sääntöinä, sillä niillä on välitön yhteys oikeuskulttuurin ja -järjestyksen keskeisiin arvoihin. Tällöin eri laintulkintatilanteissa perusoikeusmyönteinen laintulkinta on etusijalla. Perusoikeusmyönteisen laintulkinnan periaatteesta lähemmin ks. Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeudet. WSOYpro. Helsinki 2011, s. 127–128; Saraviita 2011, s. 919.

74 Näin myös Virolainen 2006, s. 463.

Nykyistä vallitsevaa tilannetta, jossa perustuslakia alemman tasoiset säädökset vaikenevat valitusluparatkaisujen perustelemisen suhteen ja korkein oikeus ummistaa silmänsä oman vakiintuneen käytäntönsä muuttamiselta voidaan pitää erikoisena yhtälönä, varsinkin kun perustelujen merkityksellä on nykyisin lainkäytössä korostunut merkitys.⁷⁵ Vaikka korkeinta oikeutta koskevat alemman asteiset säädökset eivät valitusluparatkaisuja nimenomaisesti velvoita perustelemaan, voidaan valituslupapäätösten perustelemisvelvollisuus johtaa perustuslain 21.2 ja 22 §:n säännöksistä sekä perusoikeusmyönteisestä laintulkinnasta.⁷⁶ Korkeimman oikeuden ottamaan kantaan olla perustelematta valitusluparatkaisuja ilman lain tukea ja vastoin perustuslaissa ilmaistua pääsääntöä tulisi suhtautua pidättyvästi.⁷⁷ Oikeus saada perusteltu päätös on kuitenkin perustuslaissa turvattu yleinen pääperiaate, johon nähden siihen kohdistuvat rajoitukset ovat poikkeuksia ja sallittuja vain, jos niistä on säädetty lailla ja ne ovat täsmällisiä ja tarkkarajaisia, kuten perusoikeuksien rajausten pätevyydeltä muutoinkin edellytetään.⁷⁸ Esitetyn perusteella voidaan perustuslaista kumpuaavaa perusteluvollisuutta pitää selkeänä pääsääntönä. Näin ollen, kun valituslupapäätösten perustelemisesta ei ole annettu erityissäännöksiä, on etusijalla perustuslaissa ilmaistu pääsääntö päätösten perustelemisesta ja lain sanamuodon mukainen tulkinta, jota voidaan pitää yleisestikin lähtökohtana säädösten tulkinnassa. Edellä selostetut yleislaista ilmenevät tuomiota ja päätöksen perustelemista koskevat säännökset ovat myös muotoiltu perustuslakiin nojautuen.⁷⁹ Perustuslain 21.2 §:ssä ilmaistu oikeus saada perusteltu päätös on edellä selostetun ja sanamuodon mukaisen tulkinnan näkökulmasta ensisijaisen selvä. Tällöin perustelutaakka voidaan kääntää sille, joka väittää,

75 Perustelujen merkityksestä lainkäytössä ks. Aarnio 1989 s. 181–216; Virolainen, Jyrki – Martikainen, Petri: Pro & Contra. Tuomion perustelemisen keskeisiä kysymyksiä. Talentum. Saarjärvi 2003 (Virolainen – Martikainen 2003), s. 42–45; Huovila Mika: Periaatteet ja perustelut: tutkimus käräjäoikeuden tuomion faktaperusteista prosessuaalisten periaatteiden valossa arvioituna. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisu A-sarja N:o 242. Jyväskylä 2003 (Huovila 2003), s. 109–129. Ks. myös Aulis, Aarnio: Oikeussäännöksiä tulkitsemassa. Interpreting Statutes. A Comparative Study. Esittely. Korkein oikeus 75 vuotta. Helsinki 1993 (Aarnio 1993), s. 253–274, josta ilmenee, että korkeimman oikeuden ratkaisujen perustelut ovat muuttuneet 1990-luvulta lähtien avoimempaan suuntaan.

76 Kuten aiemmin on tuotu esille, niin laissa ei ole olemassa sellaista säännöstä, joka vapauttaisi valitusluparatkaisun perustelemisesta ja valitusluvan myöntämistä koskevaa ratkaisua ei ole myöskään asetettu laissa perustelemisvelvollisuuden suhteen mihinkään erityisasemaan.

77 Perustuslain 21.2 §:n sanamuoto on yksiselitteinen. Sen mukaan jokaisella on oikeus saada perusteltu päätös ja sanamuodon mukainen tulkinta merkitsi valitusluparatkaisujen perustelemista. Lain esityöt eivät anna aihetta säännöksen muunlaiselle tulkinnalle ja perusoikeudet ovat tuomioistuimia välittömästi velvoittavia.

78 Ks. HE 1/1998 vp, s. 125; PeVL 4/2010, Perustuslakivaliokunnan lausunto 4/2010 vp hallituksen esityksestä 105/2009 muutoksenhakua käräjäoikeudesta koskevaksi lainsäädännöksi, s. 3–4. Vrt. hovioikeuteen ja valitusasian käsittelyä hovioikeudessa koskevien oikeudenkäymiskaaren säännösten muuttamiseksi, s. 3 ja PeVL 33/2012 vp, Perustuslakivaliokunnan lausunto 33/2012 vp hallituksen esityksestä 124/2012 eduskunnalle markkinaoikeutta ja oikeudenkäyntiä markkinaoikeudessa koskevaksi lainsäädännöksi, s. 4, joissa on tuotu esille, että korkeimman oikeuden valituslupajärjestelmä täyttää perustuslain 21 §:n sekä Suomea sitovien ihmisoikeussopimusten vaatimukset.

79 Määttä 2015, s. 311.

etteikö se koskisi myös hylkäävien valituslupapäätösten perustelemista. Perusoikeuksien toteutumisen kannalta arvioiden ei voida pitää hyväksyttävänä, että korkeimman oikeuden valituslupapäätösten perustelemisen kohdalla noudatetaan käytäntöä, joka ei suoraan pohjautu lainsäädäntöön. Mikäli perustuslaista johtuvasta perusteluvollisuudesta haluttaisiin poiketa, tulisi siitä mielestäni olla olemassa nimenomainen lain säännös.⁸⁰

4.3. Perusteluvollisuus hallintolainkäytössä

Korkein hallinto-oikeus ylimpänä hallintotuomioistuimena siirtyi 1.1.2020 yleiseen valituslupajärjestelmään oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain (HOL, 808/2019) voimaantulon myötä. Nykyisen hallintoprosessuaalisen yleislain voimaantulo merkitsi periaatteellista muutosta hallintolainkäytön muutoksenhakujärjestelmään, sillä jatkossa korkein hallinto-oikeus ratkaisisi sinne saapuvan asian ainoastaan siinä tapauksessa, jossa se myöntää valitusluvan.⁸¹ Lainmuutosta perusteltiin muun muassa sillä, että korkeimman hallinto-oikeuden aseman ja tehtävien kehittäminen hallintolainkäyttöä ohjaavana ylimpänä tuomioistuimena edellyttää, että sillä on riittävät mahdollisuudet keskittyä niiden asioiden ratkaisemiseen, joista on tärkeää saada ylimmän oikeusasteen ratkaisu. Korkeimman hallinto-oikeuden resurssien niukkuus ja sinne edelleen ohjautuvan asian määrän laajuus vaikeuttavat tämän tavoitteen saavuttamista.⁸²

Korkeimman hallinto-oikeuden valituslupajärjestelmän esikuvana voidaan pitää OK 30 lukua, sillä korkeimman hallinto-oikeuden valituslupaperusteissa on nähtävissä vastaavia piirteitä kuin korkeimman oikeuden vuonna 1980 voimaan tullessa sääntelyssä. Oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain 111 §:n mukaan korkeimman hallinto-oikeuden on myönnettävä valituslupa sitä hakeneelle jos: 1) lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa tapauksissa tai oikeuskäytännön yhtenäisyyden vuoksi on tärkeitä saattaa asia korkeimman hallinto-oikeuden ratkaistavaksi, 2) asian saattamiseen korkeimman hallinto-oikeuden ratkaistavaksi on erityistä aihetta asiassa tapahtuneen ilmeisen virheen vuoksi tai 3) valitusluvan myöntämiseen on muu painava syy. Korkeimman oikeuden valituslupajärjestelmän keskeinen ero korkeimman hallinto-oikeuden valituslupajärjestelmään on valitusluvan harkinnanvaraisuuden lisäksi se, että oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain 112.2 §:ssä säädetään siitä, että korkein hallinto-oikeus voi perustella valituslupahakemukseen antamansa päätöksen esittämällä pelkästään

80 Näin myös Virolainen – Martikainen 2010, s. 174–175 ja 177.

81 Ks. PeVL 50/2018 vp, Perustuslakivaliokunnan lausunto 50/2018 vp hallituksen esityksestä 29/2018 eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnistä hallintoasioissa ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi, s. 4; HE 29/2018 vp, s. 56.

82 HE 29/2018 vp, s. 48.

sovelletut lainkohdat, jos asian luonne ei edellytä muita perusteluja.⁸³ Hallintoprosessilaissa tai sitä koskevissa lainvalmisteluasiakirjoissa ei ole kuitenkaan kantaa siihen, miten tarkasti valitusluparatkaisut tulisi perustella.⁸⁴ Lainmuutos koskien valituslupapäätösten perustelemista ei sinänsä merkinnyt suunnan muutosta korkeimman hallinto-oikeuden historiassa, koska ennen lainmuutosta korkein hallinto-oikeus monesti perusteli epäävät valituslupapäätöksensä, vaikka aikaisemmin voimassa olleessa hallintolainkäyttölaissa (kumottu, 586/1996) ei tästä nimenomaista säännöstä ollut.⁸⁵ Kun oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain 112 §:n perustelusäännös vastaa entistä korkeimman hallinto-oikeuden harjoittamaa perustelukäytäntöä ei ylimpien tuomioistuinten lainkäyttöjärjestelmien eli lainkäyttö- tai hallintojärjestelmien väliltä voida löytää syytä, sille että valituslupapäätösten perusteluvelvollisuus koskisi vain korkeinta hallinto-oikeutta.

4.4. Perustelufunktiot

Valituslupapäätösten perustelemisella voidaan katsoa olevan tärkeitä yhteiskunnallisiin tarpeisiin pohjautuvia funktioita ja yleisemminkin merkitystä oikeudenkäytön legitimeetin turvaamiseksi.⁸⁶ Lainkäytön avoimuus muodostaa demokratiassa keskeisen arvopäämäärään, jota myös korkeimman oikeuden toiminnassa tulisi kaikin tavoin edistää. Voimassa olevan oikeuden mukaan korkeimman oikeuden valitusluparatkaisujen päätöksentekomenettelyn avoimuudelle ja läpinäkyvyydelle asetetaan samat vaatimukset kuin alempien oikeuksien päätöksentekomenettelylle. Tällä hetkellä ilman lain tukea hylätyt valitusluparatkaisut eivät täytä perustelujen avoimuudelle ja kontrolloitavuudelle asetettuja laatuvaatimuksia.⁸⁷ Valituslupaa hakeneelle voikin jäädä sellainen kuva, ettei korkein oikeus ole edes vakavasti tutkinut hakijan valituslupahakemusta, kun se hylkää valituslupahakemuksen ilman perusteluita.⁸⁸

Tuomioistuimen kokeman luottamuksen näkökulmasta voidaan puolestaan todeta, että hylkäävien valitusluparatkaisujen perustelematta jättäminen ilman lain tukea ei ainakaan

83 Korkeimman hallinto-oikeuden ja korkeimman oikeuden valituslupajärjestelmät eivät ole kuitenkaan täysin yhteismitalliset, sillä oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 3 §:n ja 30 a luvun 2 §:n mukaan korkeimmalla oikeudella on harkintavaltaa lupaperusteen käsillä ollessa. Korkeimmassa hallinto-oikeudessa valitusluvan myöntäminen sen sijaan ei ole harkinnanvaraista, sillä mikäli asiassa on jokin valitusluvan myöntämisen perusteista korkeimman hallinto-oikeuden on myönnettävä valituslupa.

84 Ks. kuitenkin KHO 2020:102, jossa hylkäävää valituslupapäätöstä perustellaan kuitenkin sangen seikkaperäisesti.

85 Ks. HE 29/2018 vp, s. 184; Virolainen – Martikainen 2010, s. 197.

86 Ks. perustelemisen funktioista Virolainen – Martikainen 2003, s. 63–89.

87 Olisi aiheellista saada tietää miten perustuslain 6 §:ssä ilmaistu ihmisten yhdenvertaisuus toteutuu valituslupaharkinnassa. Yhdenvertaisuusperiaate ilmenee kuitenkin valituslupaa koskevasta OK 30 luvun 3 §:stä, jonka mukaan oikeuskäytännön yhtenäisyys on valitusluvan myöntämisen peruste.

88 Jokela 1998, s. 964.

ole omiaan vahvistamaan valituslupahakijoiden luottamusta valituslupajärjestelmään.⁸⁹ Lisäksi kielteisten valituslupapäätösten perusteleminen palvelisi myös lainkäytön julkisuutta mikä puolestaan on oikeudenkäytön legitimeetin eli hyväksyttävyyden ja uskottavuuden perusedellytyksiä.⁹⁰ Korkeimman oikeuden ratkaisut kiinnostavat kuitenkin monesti myös oikeusyhteisöä laajemmin, sillä korkeimman oikeuden tekemät ratkaisut ovat usein suuren julkisen mielenkiinnon kohteina.⁹¹ Kontrolloitavuuden näkökulmasta on puolestaan selvää, että vain valitusluparatkaisujen perustelemisella voidaan valvoa korkeimman oikeuden vallankäyttöä tehokkaasti ja samalla saada tietoa siitä, kuinka valituslupajärjestelmälle asetetut tavoitteet toteutuvat.⁹² Hylkäävillä valituslupapäätösten perusteluilla olisi myös informatiivinen merkitys sillä ulkopuolisen on vaikea saada käsitystä valituslupakäytännön perusteista tai niiden vakiintuneisuudesta, jos valituslupapäätöksiä ei perustella. Lainkäytössä korostuvat edellä mainittujen avoimuus-, kontrolloitavuus-, informatiivisuus- ja luottamusnäkökulmien rinnalla myös kansalaisnäkökulma eli pääsy omiin oikeuksiinsa.⁹³ Etenkin kansalaisnäkökulman ottaminen osaksi valitusluparatkaisujen perusteluvelvollisuuden arviointia laajentaa käsillä olevan tarkastelualueen kattamaan ne tahot, joilla on korkeimman oikeuden toimintaan kohdistuvia odotuksia, oikeuksia ja velvollisuuksia. Käytännössä tämä tarkoittaisi syyttäjiä, tutkijoita ja asianosaisia.

4.5. Kehitysehdotuksia

Artikkelin edetessä on havaittu, että valituslupapäätösten perusteluvelvollisuuden oikeustila on epäselvä. Etenkin kirjoitetun lain puuttuminen puoltaa esittämään ratkaisuvaihtoehtoja oikeusjärjestyksen epäjohdonmukaisuuden poistamiseksi. Ensisijaisesti lainsäätäjän tulisi ratkaista, voidaanko valituslupapäätösten perustelemisvelvollisuudesta tehdä poikkeus vai

89 Ks. Jokela 1998, s. 964 joka katsoo, että kieltävien valitusluparatkaisujen perusteleminen parantaisi osaltaan luottamusta lainkäyttöön. Ks. myös Virolainen 2006, s. 456.

90 Oikeusteoriassa on pitkään väitelty siitä, että mihin oikeusjärjestyksen legitimeetti oikeastaan perustuu. Tässä yhteydessä mainittua kysymystä ei ole mahdollista pohtia lähemmin. Ks. oikeuden legitimeettiongelma lähemmin Tuori, Kaarlo: Kriittinen oikeuspositivismi. Werner Söderström Lakitieto Oy, Helsinki 2000, s. 260–269.

91 Esimerkiksi 30. syyskuuta 2021 antamallaan päätöksellä (R2021/120) korkein oikeus ei myöntänyt valituslupaa Skogbyn taseristesturmassa. Korkein oikeus ei myöskään 30. maaliskuuta 2012 antamallaan päätöksellään (R2011/599) myöntänyt valituslupaa Kauhajoen koulusurmajutussa, vaikka korkeimman oikeuden esittelijä olisi puoltanut asiassa valitusluvan myöntämisen. Edellä mainituista laajaa julkisuutta herättävissä oikeustapauksissa valitusluparatkaisua ei mitenkään perusteltu. Tällöin voidaan vain arvailla mitkä motiivit ja perustelut vaikuttivat korkeimman oikeuden päätökseen hylätä valituslupa.

92 Perusoikeuksien ja oikeusturvan yhdenvertainen toteutuminen oikeuslaitoksissa on tätä kirjoitettaessa valinkauhassa. Ks. Oikeusministeriön työryhmän asettamis päätös: oikeusvaltion takeet ja oikeuslaitoksen kehittäminen (OMO12:00/2023).

93 Virolainen – Martikainen 2010, s. 564.

ei.⁹⁴ Asiaan olisi pitänyt reagoida jo vuoden 1995 perusoikeusuudistuksen yhteydessä.⁹⁵ Samalla kannalla oli myös aikoinaan Valtioneuvoston oikeuskansleri *Jaakko Jonkka*, joka katsoi, että kysymys valitusluparatkaisujen perustelemisesta pitäisi ensisijaisesti ratkaista lainsäädäntöteitse.⁹⁶ Nähdäkseni prejudikaattifunktion ei yksinomaan tue sitä, että valituslupapäätöksen lopputulokseen johtaneita syitä ei tarvitsisi tuoda julki, sillä tällöin valituslupapäätösten arvosteleminen on mahdotonta ja oikeusyhteisö ei saa tietoa siitä, toteutuvatko valituslupajärjestelmän tavoitteet lain ohjaamisen suhteen. Myöskään valituslupaharkinnan taustalla olevaa asianosaisten oikeusturvaa ja menettelyn ennustettavuutta ei voida täysin sivuuttaa valituslupapäätösten perustelemisessä. Ratkaisuehdotuksena voidaan esittää, että valitusluparatkaisujen perustelemistarvetta harkittaisiin tapauskohtaisesti.⁹⁷ Jos kaikkia valituslupapäätöksiä lähestyttäisiin täydellisellä perusteluvollisuudella ei tämä välttämättä palvelisi valituslupajärjestelmälle asettuja tavoitteita. Korkeimpaan oikeuteen saapuvien oikeusjuttujen suuren lukumäärän takia mahdollisuutta kaikenpuoliseen tutkimiseen korkeimmassa oikeudessa on pakostakin jollakin tavoin rajoitettava. Yhden oikeusturvatakeen ylikorostaminen saattaisi muutoin valituslupajärjestelmän kokonaisuuden kannalta muodostua ongelmalliseksi. Tarkoituksenmukaisena ei esimerkiksi voida pitää sitä, että myönteiset valitusluparatkaisut perusteltaisiin. Myönteisiä päätöksiä olisi turha perustella, koska luvan myöntämisen jälkeen asiassa siirrytään uuteen vaiheeseen ja luvan myöntämiseen johtaneet syyt ovat menettäneet merkityksellisyytensä.⁹⁸ Sen sijaan luvan epäävät ratkaisut ovat eri asemassa myöntäviin ratkaisuihin verrattuna. Hylätessään valituslupahakemuksen korkein oikeus samalla tekee jutussa lopullisen päätöksen, jonka perustelemista voidaan pitää tärkeämpänä kuin hyväksyvän päätöksen perustelemista. Oikeussystemaattiselta kannalta voitaisiin pohtia sitä, olisiko perusteltua ottaa samansisältöinen valitusluparatkaisujen perustelemista koskeva säännös oikeudenkäymiskaareen kuin mitä hallintoprosessilaissa on (HOL 112.2 §).⁹⁹ Silloin korkeimmalla oikeudella olisi mahdollisuus –

94 Korkein oikeus pystyisi myös itse tekemään perustuslain 99 §:n 2 momentin nojalla valtioneuvostolle esityksiä lainsäädäntötoimeen ryhtymisestä ja näin korjata asian. Lain esitöiden (HE 1/1998, s. 157) mukaan esitys voitaisiin tehdä lainkäyttötoiminnan yhteydessä havaittavista lainsäädännöllisten epäkohtien korjaamiseksi. Käytännössä korkeimmat oikeudet ovat käyttäneet oikeuttaan lainsäädäntöesitysten tekemiseen harvoin.

95 Kansallisen perusoikeusuudistuksen (969/1995) myötä tuomioistuimista tuli samalla perusoikeuksien vartijoita ja niiden on otettava perusoikeudet huomioon viran puolesta. Ks. perusoikeusuudistuksesta laajemmin HE 309/1993 vp; PeVM 25/1994 vp.

96 Eduskunnan oikeuskansleri Jaakko Jonkan ratkaisu 23.10.2008 Dnro 454/1/07.

97 Näin myös eduskunnan oikeusasiamies Lauri Lehtimaja ratkaisussaan 29.12.2000 Dnro 285/4/99, jossa oikeusasiamies Lehtimaja katsoi että, perustelemistarve voitaisiin harkita tapausittain. Vrt. Välimäki 2005, kappale 9, jossa korostettiin yhdenvertaisuutta ja sitä, että tällöin kaikki hylkäävät ratkaisut tulisi perustella.

98 Lappalainen 1999, s. 418.

99 Oikeusystemaattisesta laintulkinnasta laajemmin ks. Virolainen – Martikainen 2010, s. 461.

tai tietyissä tilanteissa jopa velvollisuus – valitusluparatkaisujen tarkempaan perustelemiseen, mikäli asian luonne sitä edellyttäisi.¹⁰⁰ Tämä muutos johtaisi oikeusjärjestyksen sisäisten epäjohtonmukaisuuden poistamiseen.

Tällä hetkellä valituslupatyöskentelyssä korkeimman oikeuden työjärjestyksen (335/2022) 40 §:n nojalla korkeimman oikeuden esittelijät ottavat ensimmäisenä kantaa, onko valituslupasiassa erilaisia tulkintoja. Korkeimman oikeuden esittelijä kartoittaa, mistä asiassa on kyse ja arvioi valituslupa-asiassa, ylittyykö lupakynnys. Siten valitusluparatkaisun perusteluiden pohjana voitaisiin käyttää esimerkiksi esittelijän esittelymuistiota ja päätösehdotusta, koska esittelijä on joutunut kokoamaan yhteen sovellettujen lain säännösten lisäksi valituslupa-asiassa liittyvät tosiseikat sekä käymään läpi aiempaa oikeuskäytäntöä ja oikeuskirjallisuutta. Tilanteissa, joissa esittelijä suosittaa valitusluvan myöntämistä olisikin erityisen tärkeää perustella, jos asiassa ei myönnetä valituslupaa, koska esittelijät ovat yleensä erityisen perehtyneitä oman alan erityislainsäädännön tuntemukseen, kun taas oikeusneuvokset, jotka asiasta lopulta päättävät eivät välttämättä ole.¹⁰¹ Ehdotus ei tarkoittaisi sitä, että korkeimmalla oikeudella pitäisi olla täysi perustelemisvelvollisuus, sillä tämä lähestymistapa ei välttämättä ole prejudikaattifunktion ja resurssi- ja prosessitalouden näkökulmasta kovinkaan realistinen tavoite. Sen sijaan voidaan katsoa, että valitusluparatkaisujen tapauskohtainen perustelemisen parantaisi luottamusta valituslupajärjestelmään, koska nykyinen tilanne ei ainakaan vahvista ennakkopäätöstuomioistuimen legitimitettiä.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän artikkelin tarkoituksena on ollut tulkita vallitsevaa oikeustilaa liittyen valituslupapäätösten perustelemiseen ja vastata alussa esitettyihin kysymyksiin sekä selvittää, mitkä valitusluparatkaisujen perustelemista koskevat oikeusohjeet kuuluvat voimassa olevaan oikeuteen ja miten kyseisiä oikeusohjeita tulisi tulkita. Artikkelissa on kriittisesti tarkasteltu erityisesti sitä, kuuluisiko valituslupapäätökset perustella voimassa olevan oikeuden mukaan. Edellä selostettu lainsäädäntöhistoria osoittaa, että valituslupapäätösten perustelemattomuuden kaari näkyy tänäkin päivänä ja se on kuulunut olennaisena osana valituslupajärjestelmään siitä

100 Korkein oikeus menettelee näin jo esimerkiksi ylimääräisen muutoksenhaun osalta. Yleensä tuomiopurkuhakemukset hylätään kevyillä vakioperusteluilla, mutta perustelut voivat olla hyvinkin seikkaperäisiä mikäli korkein oikeus on katsonut tarvetta laajemmille perusteluille.

101 Kukaan ei kuitenkaan voi olla kaikkien oikeudenalojen erityisasiantuntija, niin voidaan pitää poikkeuksellisenä käytäntönä, että valitusluparatkaisua ei tarvitse perustella etenkin, jos korkeimman oikeuden esittelijä puoltaa jutussa valitusluvan myöntämistä. Esittelijöiden työnkuvasta ja heidän laatimistaan seikkaperäisistä mietinnöistä ks. Virolainen – Martikainen 2010, s. 334 ja sivulla mainittu alaviite 245.

lähtien, kun muutoksenhakua alettiin rajoittaa korkeimpaan oikeuteen vuonna 1922. Tarkastelun tuloksena voidaan todeta, että valitusluparatkaisut ovat yhä pitkälti korkeimman oikeuden valistuneessa harkinnassa oleva kysymys, jossa annettua kielteistä tai myöntävää ratkaisua ei perustella. Vaikka oikeudenkäymiskaarissa ei olekaan nimenomaista säännöstä, joka velvoittaisi korkeimman oikeuden perustelemaan valituslupapäätökset, on lainsäädännössämme kuitenkin perustuslain 21 §:n 2 momentti, jossa perustelemissovelvollisuus *expressis verbis* tunnustetaan.

Artikkelissa on tuotu esille, että oikeudenkäymiskaaren 30 luvun säännökset ovat perusteluvelvollisuuden näkökulmasta olosuhteiden ja oikeuselämässä tapahtuneiden muutosten vuoksi osin vanhentuneet ja korkeimman oikeuden menettelyä olla perustelematta valituslupapäätöksiä voidaan pitää poikkeuksena perustuslain 21 §:n 2 momentissa säädettyyn oikeuteen saada perusteltu päätös. Kysymys valitusluparatkaisujen perustelemisesta on Suomen oikeusjärjestyksessä jäänyt lailla sääntelemättä johtuen ensisijaisesti perusoikeuskulttuurimme murroksesta ja sen ilmentämästä perusoikeusuudistuksesta sekä perusteluiden korostuneesta merkityksestä lainkäytössä. Kokoavasti voidaan todeta, että valituslupapäätöksiä koskeva prosessuaalinen lainsäädäntö on sisällöllisesti lähestynyt perustuslain taustalla olevia arvoja ja tätä kehitystä on vauhdittanut perusoikeusjärjestelmään sisällytetyt prosessuaaliset perusoikeudet. Artikkelissa on lisäksi esitetty, että voimassa olevan oikeuden perustella voidaan perustellusti argumentoida, että ainakin hylkäävät valituslupapäätökset tulisi perustella myös yleisesti hyväksytyjen laintulkintaperusteiden, kuten sanamuodon mukaisen, yleislain kunnioittamisen, oikeusanalogian, oikeussystemaattisen ja perusoikeusmyönteisen laintulkinnan perusteella. Hylkäävien valituslupapäätösten perustelemista ei voida pitää pelkästään periaatetason kysymyksenä, vaan keskeisenä osana oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä ja tuomioistuintoiminnan laatua, vaikka nykykäytäntöä olla perustelematta valituslupapäätöksiä perustellaan yhä tarkoituksenmukaisuusperiaatteilla ja muilla reaalilla argumenteilla.

Kirjoituksessa on edellä esitettyjen tekijöiden ohella esitetty, että korkeimman oikeuden kauan ylläpitämää käytäntöä olla perustelematta valituslupapäätöksiä ja siitä johtunutta epäselvää oikeustilaa pitäisi kehittää siihen suuntaan, että perustelujen ehdoton edellyttäminen olisi ratkaistava ensisijaisesti lainsäädäntöteitse, jossa lainsäätäjät toteaisi, että valitusluparatkaisut tulee perustella tai olla perustelematta. Kirjoituksen kehitysehdotusta koskevassa osiossa taas korostetaan ajatusta siitä, että ainakin valituslupahakemusten hylkäävät ratkaisut olisi syytä perustella harkinnanvaraisesti. Tämä vaihtoehto olisi mahdollista toteuttaa myös lainsäädäntöteitse. Lopuksi yhteenvedonomaaisesti ja viimeisenä huomionarvoisena kommenttina voidaan mainita, että 1980-luvulla alkanut ja 2000-luvun alkuun jatkunut valituslupien perusteluvelvollisuudesta käyty ahkera keskustelu vaikuttaa huomattavasti laantuneen ja näyttäytyy nykylukijalle vain kaikuna menneisyydestä. Keskustelua valitusluparatkaisujen perustelemisesta olisi kuitenkin syytä jatkaa ja mielestäni aika on kypsä valitusluparatkaisujen perustelemistarvetta koskevalle uudelle arvioinnille.